

ЗМІСТ

Подяки	11
<i>Сергій Плохій.</i>	
Люди, церква, держава: тайни бабусиноного світу	13
Переднє слово	17
ЧАСТИНА 1	
ДИКТУЮЧИ УМОВИ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ: ПОЛІТИКА ДЕРЖАВНОЇ ТА ЦЕРКОВНОЇ ВЛАДИ	37
§1 Офіційна політика: від Сталіна до Брежнєва	
Пізній сталінізм: прагматика проти ідеології	41
Хрущовська боротьба з релігією та Церквою: тріумф ідеології	50
Брежнєвська політика: повернення до сталінського прагматизму?	60
§2 Ізолювати Церкву від суспільства	
Податкова політика	64
Богословська освіта	69
Суспільна діяльність Церкви	75
§3 Посередницька роль Ради у справах РПЦ і Ради у справах релігій	
До визначення ролі Ради в адмініструванні Церкви	80
“Зовнішнє посередництво” Ради як інструмент ізоляції Церкви	85
“Внутрішнє посередництво” Ради як засіб інституційної руйнації Церкви	89
Залежність Церкви від Ради: додаткові штрихи до інтерпретації	93

§4	Церковне життя в Московському Патріархаті з юридичної перспективи	
	“Конкордат” 1943 з погляду офіційної церкви	96
	«Положення про управління РПЦ» 1945 року	97
	Що здійснив Архиерейський Собор 1961 року?	102
§5	Політична філософія Московського Патріархату в радянську добу	
	Джерела й причини	107
	Конструювання “своєчасної” ідентичності	109
§6	Український екзархат виходить на сцену	
	Український екзархат як об’єкт державної політики	119
	Український екзархат як об’єкт політики церковного керівництва	122
	Український екзархат як виклик московській політиці	126

ЧАСТИНА 2

ЯК ВИЖИТИ ЦЕРКВІ В РАДЯНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ 131

§1	Тактика “малих справ” єпископату	135
	Кадрова проблема.....	136
	Архиерейські служби	146
	Між опором і конформізмом.....	150
§2	Єпископ на захисті своєї єпархії: два портрети	
	“Бунтівний єпископ” Феодосій (Ковернинський).....	154
	Двомислення як тактика:	
	архієпископ Палладій (Камінський)	160
	Дві стратегії	170

§3	Пастирське служіння: ініціативи знизу проти обмежень згори	
	Таємні обряди та обрядові нововведення.....	172
	Модифікація обрядів	179
	Обрядові модифікації з погляду офіційної церкви.....	185
§4	“Практична пристосовуваність” Церкви	
	Критика “церковного пристосування” в офіційній радянській та дисидентській літературі	190
	Утверджуючи зв'язок Церкви і суспільства: символічний вимір.....	192
	Як єпископат і духовенство стали “асимільаторами”	195
	“Радянське духовенство” й “радянські єпископи”	200
§5	Православні віряни — на захист своїх прав і Церкви (макроісторичне дослідження)	
	Миряни в церковному житті.....	205
	Петиційні техніки.....	207
	Практична пристосовуваність	212
	“Антирадянські дії”	217
§6	Православні віряни Чернігова — на захист своїх прав і церкви (мікроісторичне дослідження)	224
	Чернігівський контекст.....	226
	Причини кампанії.....	230
	Риторичні техніки	235
	Радикалізація протесту.....	238
	Світські активісти, церковна рада, офіційна церква	242
	Наслідки	246
	Деякі висновки	249

ЧАСТИНА 3

	ЯК ВИЖИВАЛА “ЦЕРКВА В ЦЕРКВІ”	251
§1	“Возз’єднання” і оправославлення з погляду державної та церковної влади	
	Причини і характер державної акції в Західній Україні.....	255
	Республіканський та обласні уповноважені про державну акцію в Західній Україні	263
	“Возз’єднання” й оправославлення в церковних документах	270
	“Уніатський чинник” у взаєминах Церкви з державою	279
§2	“Возз’єднання” очима “возз’єднаної” громади	
	Мотивація Ініціативної групи	284
	Бачення “возз’єднання” Гавриїлом Костельником. “Церква в Церкві”	288
	Шлях до “возз’єднання”: образ РПЦ	297
	Після “возз’єднання”: ідентичність “Церкви в Церкві”	301
§3	Постання і життя “Церкви в Церкві”	
	Легальне існування “у Церкві”	308
	Традиційні релігійні практики	314
	“Возз’єднане” духівництво (I): мотивація, ідентичність, оманлива покура	319
	“Возз’єднане” духівництво (II): між обережним спротивом і подвійним церковним підпорядкуванням	327
§4	Православні архиєреї “возз’єднаних” єпархій на захисті “свої власної” Церкви	
	Єпископи Михаїл (Мельник) і Антоній (Пельвецький): “приховані уніати” на чолі православних єпархій ..	334
	Архієпископи Миколай (Юрик), Йосиф (Савраш) і Григорій (Закаляка): між “колаборацією” і “протестом”	351
	Заключні спостереження	365

§5 Неочікувані наслідки “возз’єднання”

Асиміляційний потенціал “возз’єднаної” громади	367
“Східняки” й “західняки”: “релігійна місія” західних українців	371
Зміна релігійної ситуації в Українському екзархаті	375

ЕПІЛОГ

На шляху до автономії Українського екзархату	383

ДОДАТКИ

Єпархії та архиереї в Українському екзархаті (1945–1971)	391
Церковна мережа і кадри духовенства в Українському екзархаті у пізньосталінський період	398
Хрущовський “релігійний неп” в Українському екзархаті	400
Хрущовська антирелігійна кампанія (кульмінаційні роки)	402
Хрущовська кампанія: закриті (“типові”) церкви за матеріалами “одночасного обліку духовенства, церков і церковної власності” 1961–1962 рр.	403
Обрядовість в Українському екзархаті (середина 1960-х рр.)	404

Список використаних джерел та літератури	407
Предметний покажчик	439
Іменний покажчик	454
Географічний покажчик	465